

Поли намета розхилилися, й поміж них вигулькнула оторочена інеем вовча голова, що споглядала людей сумними очима.

— Геть, гіджа, Сиваш! Гіджа, чортове насіння! — загукали хором обурені мешканці. Бетлз ляснув пса бляшаною тарілкою, і той ураз одскочив. Луї Савой знову прив'язав поли, штурхнув ногою пательню, аби їх приважити, й заходився гріти руки.

Надворі стояла страшенна холоднеча. Минуло дві доби, відколи спиртовий термометр луснув, показавши шістдесят вісім градусів нижче нуля, а мороз усе дужчав і дужчав. Спробуй-но відгадати, коли він пересядеться! І краще не опитуйся в таку пору забитись далеко від грубки чи ковтнути над міру холодного духу, якщо боги тебе до того не присилують. Люди часом таке роблять і часом застуджують собі легені. Груді їм тоді рве сухий кашель, особливо дошкульний, коли в хаті смажиться бекон. По тому весняного чи літнього дня товариші розкладають вогнище, аби одігріти мерзлу багнюку, й викопують яму. У неї вкидають мертвяка, прикривають його мохом і полишають цілком певні, що, коли загримить трубний глас, він устане ціленький, мерзлий і неушкоджений. Раджу тим маловірам, які мають сумнів щодо матеріальної цілості людини в той судний день, помирати саме в Клондайку, можливішої для того країни годі й шукати. Та це, звичайно, не означає, що в ній можливо жити.

Надворі стояла страшенна холоднеча, але в наметі теж було не вельми гаряче. З обстави малася там хіба що грубка, і чоловіки не приховували свого до неї потягу. Долівка була наполовину вистелена сосновими галузками, на них постіль і хутра, а під ними грубий шар снігу, що випав за зиму. Решту долівки вкривав утоптаний мокасиною сніг, на якому лежали розкидані казанки, пательні та інше начиння арктичного табору. Розпечена грубка пашіла жаром, але за три фути від неї лежала крижана брила, така сама суха-сухісінька й гостробока, як і тоді, коли її виламали з дна струмка. Під тиском зовнішнього холоду тепле повітря здіймалося вгору. Якраз над грубкою, де виходив назовні димар, видніло

невеличке кільце сухої парусини; навкруг нього парувало більше кільце, за ним було коло, набрякле вологою, а далі верх і боки намету на півдьюма зашерхли сухим білим кристалічним інеем.

— Ох! О-ох! 0-ох!

Бородатий виснажений і втомлений молодик, що спав на хутрі, болісно застогнав уві сні й, не прокидаючись, почав усе гучніш та лункіш виливати свій жаль. Напівпідвівшись з постелі, він дрижав і випинався, наче його в кропиву втрутили.

— Перекиньте його, — наказав Бетлз. — На нього корчі напали.

І півдесятка зичливих товаришів з доброти душевної заходилися молодика немилосердно перекидати, стусати й молотити.

— Ну його к бісу, це мандрування, — нарешті впівголоса промимрив той, одкинувши хутра й сідаючи. — Я перетнув усю країну з кінця в кінець, працював не покладаючи рук три зими, пройшов огонь і воду. Та ось прибився у цю богом забуту землю і виявив, що я розніжений афінець і не маю ані крихти мужності! — Він присів біля вогню й заходився крутити цигарку. — Не думайте, що я підібгав хвоста. Мені стане снаги витерпіти все, геть усе; але мені соромно за самого себе, ось у чім річ. Адже я насилу подолав ті нещасні тридцять миль, і всеньке тіло мені затерпло й ниє, як у недолужного паничика, що протюпав п'ять миль сільською дорогою. Аж на душі гидко! Дайте-но сірника.

— Не гарячися, парубче, — поблажливо мовив Бетлз, передаючи йому запалку. — Спочатку воно завжди доводиться непереливки. Він, бачте, змордувався! Ніби я не пам'ятаю, як я вперше подався зимою в дорогу! Затерпло тіло? Бувало так, що я, нахилившись до ополонки, хвилин десять не міг на ноги зіп'ястися, всі суглоби мені так здерев'яніли, що хоч сядь та плач. Напали корчі? Та якби в мене таке, то цілий гурт мусив би півдня розправляти мені руки й ноги! Як на новачка, ти тримаєшся хоч

куди, і дух у тебе молодецький. Через рік ти всіх нас, тутешніх, перескочиш. Особливо добре те, що в тебе нема сала, яке призвело багатьох здорованів у лоно Авраамове задовго до того, як їм судилося долею.

— Нема сала?

— Атож. Я маю на увазі тілистість. Здоровилам доводиться в дорозі важче, аніж іншим.

— А я й не знав.

— Не знав? То річ певна й незаперечна, і годі її спростувати. Тілісті люди зугарні напружитись до краю, та без витривалості вони ламаного шеляга не варті; а витривалість із тілистістю ніколи не товаришує. Лише худорляві й жилаві ладні взятися до важкого діла і вгризтися в нього, як голодний собака в кістку. А здорованям до того дзуськи!

— Їй же богу, це, як то вас кажуть, не бридня! — втрутився Луї Савой.
— Я знав один чолов'яга, здоровий був, наче буйвіл. Коли всі рушили на Сірчаний струмок, разом з ними подався один невеличкий чоловічок Лон Мак-Фейн. Ви знаєте того Лон Мак-Фейн, маленький ірландець, рудий і щирить зуби. От вони йшли, й ішли, й ішли цілісінький день і цілісінька ніч. І здоровий чолов'яга дуже стомився і лягав просто на сніг. А маленький чоловічок стусав здорового чолов'яга, а той плакав, наче, як то вас кажуть... ага! як то вас кажуть, наче дитина. І маленький чоловічок стусав, і стусав і, зрештою, через довгий час, через довгий шлях достусав здорового чолов'яга до моя хатина. Три дні не вилазив з-під моєї вкривала. Зроду не бачив така здорова баба. Зроду. От у нього був, як то вас називають, сало. Авжеж був.

— А що ви скажете про Акселя Гундерсона? — обізвався Принс. Велетень-скандінав, що загинув за трагічних обставин, справив на

гірничого інженера незабутнє враження. — Він спочиває десь там. — І Принс непевно махнув рукою, вказуючи на таємничий схід.

— Більший за нього чоловік іще ніколи не ступав на берег Солоної Води, не полював так завзято лосів, — докинув Бетлз. — Але він виняток, що підтверджує правило. Подивіться на його жінку, Унгу, — вона заважила хіба що сто десять фунтів, в ній не було ані унції товщі. Снагою вона могла б з ним позмагатися, а мо, й перевершити його, аби то було можливо. Нема такого діла на землі, чи в землі, чи під землею, щоб їй було не здолати.

— Але вона його любила, — заперечив інженер.

— Річ не в тому. Адже...

— Послухайте-но, братове, — озвався Ситка Чарлі, котрий сидів на скриньці з-під консервів. — Ви говорили про сало, що ослаблює м'язи здорованів, про жіночу снагу й кохання, і все те свята правда; але я пригадую події, що сталися тоді, коли край цей був молодий і табірні вогнища палали одне від одного далеко, наче зорі на небі. Саме тоді я спізнав, що таке здоровань, що таке сало і що таке жінка. І жінка та була невеличка, але серце її було більше за воляче серце в чоловіка, і не бракувало їй снаги. А дорога була стомлива, аж до Солоної Води, і мороз був лютий, сніг глибокий, а голод страшний. А жіноче кохання було безмірне — інакше словами не скажеш.

Він змовк і відколов сокирою кілька шматочків льоду від брили, що лежала поруч. Шматочки ті він укинув у миску промивати золото — тепер у ній на грубці топилася вода. Чоловіки підсунулися ближче, а молодик, страждаючи від корчів, марно силкувався зручніше розправити своє затерпле тіло.

— Кров моя, братове, червона, сиваська, але серце моє біле. Кров я завдячую вадам батьків своїх, а серце — чеснотам друзів. Ще змалечку

спізнав я велику істину. Я збагнув, що земля належить вам і вашому племені, що сиваші не можуть вам опиратися і їм судилося погинути від морозу, як оленям та ведмедям. Отож я прийшов до тепла й сидів разом з вами біля ваших вогнищ і, зрештою, став одним із вас. За своє життя я багато чого перебачив. Я спізнав багато дивних речей, і мені довелося під час довгих мандрів водитися з розмаїтим людом. І тому я міряю вчинки людські вашою міркою, і зважую людей, і думаю, як ви. Отож, коли я гуджу людину з вашого племені, то знаю, що ви не вважатимете, буцімто я хочу її обмовити; а коли я хвалю людину з батьківського племені, ви не візьмете на свою душу гріх і не скажете: "Ситка Чарлі сиваш, очі його дивляться криво, а словам його не можна йняти віри". Правду я кажу?

На знак згоди слухачі промимрили щось невиразне.

— Жінку звали Пасук. Я чесно її придбав у племені, що мешкало на березі моря — їхній чілкетський тотем стояв над солоною морською затокою. Серце моє до неї не лежало, та й видом не дуже вона мене вабила. Вона ж бо все тупила очі й була боязка та полохлива, як то властиво дівчатам, коли їх оддають у руки чужинцеві, якого вони й у вічі доти не бачили. Отож, кажу вам, у серці моїм не було для неї місця, бо з думки мені не сходила далека подоріж, але я потребував помічника, що годував би моїх собак і веслував разом зі мною довгі дні, пливучи річкою. Одним уктивалом можна вкритися двом, і я вибрав Пасук.

Я вам не сказав, що саме був на урядовій службі? Коли ні, то до речі про те згадати. Отож мене взято на військовий корабель з саньми, собаками та запасом сухих харчів; зі мною сіла й Пасук. І ми попливли на північ, туди, де починалися крижані поля Берінгового моря, на яких нас висадили — мене, Пасук і собак. Як урядовий службовець, я одержав гроші й карти земель, що їх ніколи ще не бачило людське око, і листи. Ті листи були запечатані й надійно захищені від негоди, і я мав приставити їх до китобійного судна, затертого арктичною кригою біля великої річки Макензі. Ніколи я ще не видів такої великої річки, коли не лічити нашого Юкону, матері всіх річок.

Усе це я правлю між іншим, бо мова моя не про китобійні судна й не про зиму, що я прожив біля вкритої зашернями Макензі. Згодом, коли настала весна, як дні подовшали й сніг пошерхнув, ми з Пасук помандрували на південь до Юконського краю. Подоріж була стомлива, та сонце вказувало нам дорогу. Отож, кажу, тоді то була гола країна, ми долали течію жердиною та веслом і зрештою сягнули Сорокової Милі. Любо було знову вздріти обличчя білих людей, і ми вийшли на берег. Зима та була важка зима. Нас огорнули темрява й холоднеча, а з ними прийшов і голод. Агент компанії виділив кожному по сорок фунтів борошна й двадцять фунтів бекону. Бобів не було, і собаки вили без угаву, і животи у всіх позападалися, лиця змарніли, і дужі люди покволіли, а кволі повмирали. Багато хто занедужав на скорбут.

Одного вечора зішлися ми всі в комору й, побачивши порожні полиці, ще дужче відчули порожнечу в череві. Ми розмовляли впівголоса при світлі вогню, бо свічки зберігалися для тих, хто здужа побачити весну. Балакали ми балакали, і зрештою висловлено гадку, що треба когось послати до Солоної Води, аби світ довідався про нашу скруту. При тому всі очі звернулися до мене, бо вважалося, що я неабиякий мандрівник. Я тоді сказав:

— До місії Гейне над морем сімсот миль, і всю дорогу геть до дюйма треба йти в плетених лижвах. Дайте мені найвиборніших собак та найпоживнішого харчу, і я поїду. Пасук теж поїде зі мною.

Вони пристали на моє слово. Але тут підвівся один янкі, довготелесий Джеф, кремезний і м'язистий, та й на язык довгий. Він теж неабиякий мандрівник, — сказав він, — народжений для цих лижв і споєний бізонячим молоком. Він поїде зі мною і, коли я, бува, підупаду на силах, добудеться місії й перекаже все, що треба. Я був молодий і не знав янкі. Звідки мені було знати, що довгий язык це в нього просто від сала, або що ті янкі, котрі здатні на великі діла, словами не розкидаються? Отож ми взяли виборних собак та найпоживніший харч і подалися в дорогу втрьох — Пасук, Довготелесий Джеф і я.

Ви, звісна річ, ходили незайманим снігом, жердиною спрямовували запряг і не раз долали крижані загати, отож я не розповідатиму про наші поневіряння. Скажу тільки, що часом ми проходили за день десять миль, а часом тридцять, але частіше десять. І найпоживніший харч не дуже нас відживляв, бо ми відразу почали його дрібно паювати. Та й найвиборніші собаки виявилися негодящі, бо ми з сил вибивалися, їх підганяючи, аби вони з ніг не попадали. Коло Білої річки з наших трьох запрягів стало два, а ми проїхали тільки двісті миль. Та в нас нічого не пропадало дурно; собаки, що виходили з запрягу, потрапляли до черева тих, що лишалися.

Ані душі ми живої не стріли, ані диму не бачили, доки сягнули Пеллі. Тут я розраховував харчів добрати, і тут я розраховував лишити Довготелесого Джефа, що пхикав, заморожений. Та в грудях агентів компанії хрипіло, очі йому блищали, комора факторії була майже порожня; і він показав нам порожню місіонерову комірчину та його могилу, що на ній накидано здорову купу каміння, аби її собаки не розгребли. Жив там гурт індіан, але серед них — жодного старого й жодної малої дитини, і було ясно, що мало хто з них побачить весну.

Отож ми попхалися далі з легким шлунком і важким серцем, а між нами й місією Гейне біля моря простягалися півтисячі миль снігів і німої тиші.

Полярна ніч була саме в розпалі, й опівдні світанок не здужав осяяти південного обрію. Але загати поменшали, їхати стало легше; отож я гнав собак щодуху, і ми подорожували зрання допізна. Правду я казав на Сороковій Милі: всю дорогу до останнього дюйма доводилося пробивати у лижвах. А лижви ті натерли нам ноги до саден, і вони тріскалися й укривалися струпом, але не гоїлися. І щодень садна ті дошкуляли все дужче, й зрештою дійшло до того, що вранці, прив'язуючи лижви, Довготелесий Джеф плакав, як дитина. Я постановив його торувати дорогу перед легшими санками, але він, аби собі зручніш, скидав лижви. Через те дорога була не втоптана, його мокасини лишали великі заглибини, і собаки в ті заглибини провалювалися. Кістки собак випиналися з шкури, і це їм дуже вадило. Отож я добре його вишпетив, і

він дав обіцянку так не робити і зламав своє слово. Тоді я відбатожив його собачою пугою, і по тому собаки більше вже не провалювалися. Він здитинів через той біль і через теє сало.

А Пасук? Поки чоловігя лежав біля вогню і скімлив, вона варила їсти, зранку допомагала запрягати собак, а ввечері їх розпрягати. І вона врятувала собак. Завжди вона була попереду, ступаючи плетеними лижвами й протоптуючи зручну дорогу. Пасук... — як би то мовити? — я вважав, що вона робить належне, та й годі. На думці мені було інше, а до того ж я був молодий літами й мало знав жіночу вдачу. Лише згодом, пригадуючи минулі події, я все збагнув.

І той чоловігя зовсім знікчемнів. Хоч собаки вибивалися з сил, але він, одставши, крадькома сідав на санки. Пасук сказала, що сама правитиме одними санками, отож він лишився без діла. Зранку я давав належну йому пайку їжі й виправляв у дорогу самого. По тому ми з жінкою складали речі, пакували санки й запрягали собак. Деся опівдні, коли сонце нас дражнило з-за обрію, ми наздоганяли чоловігя, що йому сльози позамерзали на щоках, і його випереджали. Увечері ми отаборювалися, відкладали його пайку їжі й стелили йому постіль. Також ми розводили велике вогнище, аби йому видно було здалеку. За кілька годин він приходив, шкандибаючи, з'їдав свою пайку, стогнучи й квилячи, і вкладався спати. Він не був хворий, цей чоловігя. Він тільки здоровився, втомився й охляв з голоду. Але ми з Пасук теж здоровилися, втомилися й охляли з голоду; проте ми робили всю роботу, а він не робив нічого. Просто він заплив салом, про яке казав наш брат Бетлз. До того ж ми завжди давали йому рівну пайку.

Одного дня ми спіткали двох привидів, що мандрували крізь Тишу, чоловіка та хлопця. Вони були білі. Крига на озері Ле-Барж трісла, майже всі їхні речі пішли на дно. Кожен ніс на плечах по вкривалу. Щоночі вони розводили багаття й сиділи біля нього навкарачки до ранку. У них було трохи борошна. Вони його сколочували в теплій воді й пили. Чоловік показав мені вісім жмень борошна, — все, що вони мали, а до Пеллі, де панувала голоднеча, лишалося ще двісті миль. Вони також сказали, що

десь позаду йде індієнин; що вони по правді розпаювали харчі, але він не міг за ними поспіти. Я не вірив, що вони розпаювали по правді, інакше індієнин поспівав би. І я не міг дати їм їжі. Вони спробували були вкрати собаку — найгладшого, насправді ж худючого, — але я тицьнув їм під носа револьвера й звелів забиратися. І вони почвалані, мов п'яні, крізь Тишу до Пеллі.

Тепер у мене лишилося троє собак і одні санки, а собаки були самі кістки та шкура. Коли мало дров, вогонь ледь горить, і хатина холоне. Так було й з нами. Коли мало їжі, мороз кусав люто, й обличчя нам були поморожені, аж чорні, так що нас рідна мати не впізнала б. І ноги наші геть укрилися саднами. Зранку, як я виходив у лижвах пробивати незайманий сніг, мене проймав такий нестерпний біль, що я ледь-ледь стримувався, аби не кричати. Пасук, — та й рота не розтуляла, вона мовчки йшла прокладати дорогу перед санками. Чолов'яга ж скиглив.

На Тридцятій Милі була стрімка течія, вона підмивала кригу зі споду, і на річці було сила ополоні, розколин і багато таловин. Одного дня ми наздогнали чолов'ягу, коли той сидів одпочиваючи; він-бо, як звичайно, вирушив ще зрання. Але між нами була стяга води. Він її обминув, пройшовши понад краєм таловини, де було завузько для сані. Отож ми знайшли крижаний перешийок. Пасук важила мало й пішла перша, тримаючи поперек себе довгу жердину — на разі б лід не витримав. Вона була легенька, мала широкі лижви й пройшла безпечно. Тоді вона погукала собак. Та ті не мали ані жердин, ані лижв, і провалились, і їх потягло за водою. Я вчепився був щосили за санки, але посторонки порвалися, і собаки зійшли під кригу. М'яса на них було обмаль, та я гадав, що його стане на тиждень, тепер же ці надії пішли нанівець.

Другого ранку я поділив мізерний наш харч на три частки. І сказав Довготелесому Джефові, що хай, мовляв, як хоче, поспіває за нами, чи ні, бо ми підемо далі порожнем і швидко. Але він заходився скиглити й скаржитись на збиті ноги та на інші болячки й докоряти мені, що я кидаю в біді товариша. Пасук позбивала собі ноги, і я позбивав собі ноги — еге ж, ми позбивали ноги дужче, аніж він, бо ж ми мусили прокладати дорогу

собакам; і ми зовсім охляли. Довготелесий Джеф забожився, що він радніше вмере, аніж піде далі; отож Пасук узяла хутряну ковдру, а я казанок та сокиру, і ми зібралися вирушати. Але вона поглянула на його частку й сказала:

— Не переводити добрий харч на це немовля. Краще йому вмерти.

Я похитав головою і сказав: ні, — товариш завжди товариш. Тоді вона нагадала про людей, що лишилися на Сороковій Милі; їх там, мовляв, багато, вони люди добрі й сподіваються, що навесні я приставлю їм харчів. Але коли я знову сказав "ні", вона враз вихопила з-за мого пояса револьвера, і Довготелесий Джеф, як то каже наш брат Бетлз, подався передчасно в лоно Авраамове. Я за те Пасук налаяв, але вона не виказала ніякого жалю, бо й не відчувала його. І я знав у душі, що вона має слушність.

Ситка Чарлі помовчав і вкинув кілька шматочків льоду в миску на грубці. Чоловіки сиділи німуючи і мов не чули жалісливого вискотіння собак, які скаржилися на холоднечу.

— І щодень ми зауважували в снігу місце, де ночували ті двоє привидів, і ми з Пасук були б раді-радісінські, маючи хоч би такий спочинок за всю дорогу до Солоної Води. Тоді ми перестріли індіанина, що теж скидався на привида й простував до Пеллі. Ті двоє, чоловік і хлопець, не поділили харчів по правді, він сказав, і вже три дні у нього не було борошна. Щовечора він варив у кухлику клапті своїх мокасинів і їв їх. Од тих мокасинів уже мало що й лишилося. Він був береговий індіанин і розповів це все через Пасук, що вміла розмовляти його мовою. Він зроду не бував на Юконі й не знав дороги, але простував до Пеллі. Чи далеко туди? Два сні? Десять? Сто? Він не знав, але йшов до Пеллі. Вертатися було пізно; єдина дорога — тільки вперед.

Він не попросив їжі, бачивши, що ми теж ледве ноги тягнемо. Пасук поглянула на нього й на мене, очевидячки вагаючись; вона скидалася на куріпку, що її пташенята в небезпеці. Отож я повернувся до неї й сказав:

— З цією людиною вчинили не по правді. Може, дати йому частку нашої їжі?

Очі її просвітлілися від раптової втіхи; але вона довго дивилася на того чоловіка й на мене, потім твердо стулила губи й сказала:

— Ні. Солонна Вода далеко, а на нас чигає смерть. Тож нехай краще вона схопить того чужого чоловіка й обмине мого Чарлі.

І той чоловік подався далі крізь Тишу, прямуючи до Пеллі. Того вечора вона заплакала. Ніколи я ще не бачив, щоб вона плакала. Сльози в неї бігли не від диму, бо дрова в багатті були сухі. Я здивувався і вирішив, що її жіноче серце втомилося від пустельної темряви й болю.

Життя дивна річ. Багато я про нього думав і довго мізкував, але щодень воно здається мені все незбагненнішим. Навіщо за нього чіплятися? Адже то гра, яку зроду-віку ще ніхто не виграв. Життя — це важка праця й незмірні страждання, а зрештою, підкрадається старість, причавлює нас, і руки наші грузнуть у холодному попелі згаслих вогнищ. Жити важко. З болем дитина вперше вдихає повітря, з болем старий востаннє його видихає, і всі дні наші сповнені злигоднів та скорботи; а проте людина неохоче йде в обійми смерті, затинається, падає, озирається й опирається до останку. А Смерть добра. Болю нам завдає тільки Життя та все, що Живе. Проте Життя нам любе, а Смерть осоружна. Це дуже дивно.

Наступні дні ми розмовляли мало. Уночі ми лежали в снігу, наче мертвяки, а вранці вирушали далі, снуючися, наче мертвяки. І геть усе було мертво. Не було ані куріпок, ані білок, ані полярних зайців — анічогісінько. Річка лежала безмовна під своїми білими шатами. Дерев в

лісі покрижаніли. А холоднеча стояла достоту така, як тепер; і вночі зорі ближчали, й більшали, і підплигували, й танцювали; а вдень нас дражнили оманливі сонця, аж поки нам здалося, що їх сила-силенна, і все повітря виблискувало і яскріло, а сніг видавався діамантовим пилом. І не було ані тепла, ані звуку, лише собачий холод і Тиша. Отож, кажу, йшли ми, наче мертвяки, немов уві сні, й не лічили днів. Очі наші були втуплені в бік Солоної Води, душі наші прагнули до Солоної Води, і ноги наші несли нас до Солоної Води. Отаборилися ми біля Такіні, але самі того не знали. Очі наші дивилися на Білого Коня, але його не бачили. Ноги наші ступали по волоку Каньйону, але цього не відчували. Ми нічого не відчували. І ми часто падали, але падали завжди обличчям до Солоної Води.

Харчі наші докінчилися, і рештки ми з Пасук поділили порівну, але вона падала частіш, а біля Оленячого переходу й зовсім уже знесиліла. І зранку ми лежали під нашою єдиною хутряною ковдрою й не вирушали вже в дорогу. Я вже зважився був лишитися на тому місці й зустріти Смерть, побравшись з Пасук за руки; я ж бо дійшов уже зрілого віку й спізнав кохання жіноче. До того ж місця Гейне була ще за вісімдесят миль, і між нами високо над смугою лісів здіймав свою овіяну бурями голову Чілкут. Але Пасук тихо заговорила до мене, так тихо, що мені довелося притулити вухо їй до уст. І нині, не боячися вже мого гніву, вона сказала все від щирого серця, і розповіла мені про своє кохання, і про багато чого такого, що я його досі не тямив.

І вона сказала:

— Ти мій чоловік, Чарлі, і я була тобі добра жінка. І за всі ті дні, що я розводила твоє вогнище, і варила тобі їсти, й годувала твоїх собак, і орудувала веслом чи прокладала дорогу, — я ні разу не нарікала. Також не казала я, що в батька у вігвамі було мені тепліше або що в Чілкеті було більше їжі. Коли ти говорив, я слухала. Коли ти наказував, я корилася. Чи не правда, Чарлі?

І я сказав:

— Авжеж, це правда.

І вона сказала:

— Коли ти вперше прибув до Чілкета й, не поглянувши на мене, купив мене, як купують собаку, й забрав мене з собою, серце моє скам'яніло і сповнилося гіркоти й страху. Але то було давно. Бо ж ти, Чарлі, поводився зі мною добре, так само, як лагідний чоловік поводить себе добре із своїм собакою. Серце твоє було холодне, і в ньому не було для мене місця, хоч ти жив зі мною по правді й по совісті. І я була з тобою, коли ти чинив сміливі подвиги й творив великі діла, і я порівнювала тебе з чужоплемінцями, і я бачила, що ти вирізняєшся серед них своєю чесністю, і слово твоє — мудре, і мова твоя — правдива. І я почала пишатися тобою, і, зрештою, ти заповнив моє серце, і всі думки мої були про тебе. Ти був наче літнє сонце, чия золота дорога йде колом і ніколи не ховається за небосхил. І хоч у який бік я дивилася, та скрізь бачила сонце. Але серце твоє, Чарлі, все було холодне, і в ньому не було місця для мене.

І я сказав:

— Це правда. Воно було холодне, і в ньому не було місця для тебе. Але все те минулося. Нині моє серце — наче весняний сніг, коли знову сяє сонце. Настала велика відлига, сніг осів, задзюрчали струмки, розпукли бруньки, і з'явилися зелені пагони. Ляскають крильми куріпки, співають вільшанки, й лунають гучні співи, бо зимі кінець, Пасук, і я спізнав кохання жіноче.

Вона всміхнулася й подала мені знак, щоб я прихилився ближче. І вона сказала:

— Я рада.

По тому вона довго лежала непорушно, ледь чутно дихаючи й схиливши голову мені на груди. А перегодом прошепотіла:

— Шлях мій скінчився, і я втомлена. Але спершу я хочу сказати тобі щось інше. Колись давно, ще дівчинкою в Чілкеті, я гралася сама між паками шкур у батьковім вігвамі, бо всі чоловіки пішли на лови, а жінки з хлопцями возили здобич. Це діялось опровесні, і я була сама. Бурий ведмедище, який тільки прокинувся після зимової сплячки, голодний і такий худющий, що, здавалося, космаки шерсті поприлипали йому до кісток, устроїв у вігвам голову й сказав: "У-уф!" А тут саме нагодився мій брат — привіз перші санки м'яса. І він почав битися з ведмедем, хапаючи з вогнища головешки, а запряжені собаки, тягнучи за собою санки, й собі кинулися на звіра. Зчинилася страшна буча. Вони качались у вогнищі, розкидали паки шкур, повалили вігвам. Але зрештою ведмідь застигнув долі мертвий, повідкусувавши братові пальці й позначивши пазурами йому обличчя. Чи ти зауважив індіанина, що йшов до Пеллі, його рукавиці без великого пальця, його руки, що він грів біля вогнища? То був мій брат. А я сказала, щоб ти не давав йому харчів. І він подався крізь Тишу без харчів.

Отаке-то, браття, було кохання Пасук, що померла в снігу біля Оленячого переходу. То було могутнє кохання, бо вона офірувала брата заради чоловіка, що вів її стомливою дорогою до гіркого скону. Її кохання було таке могутнє, що вона офірувала себе саму. Перш ніж очі її склепилися навіки, вона взяла мою руку й засунула під білячу парку до пояса. Я намацав там тугу калитку й збагнув, чому вона підупала на силах. День за днем ми паювали по правді свій харч до останньої крихти, і день за днем вона споживала тільки половину. Друга половина попадала в тугу калитку.

І вона сказала:

— Пасук дійшла кінця свого шляху, але твій шлях, Чарлі, веде далі й далі через величний Чілкут униз, до місії Гейне і до моря. І вона веде далі й далі крізь світло багатьох сонць, через незнані землі та невідомі води, і

тебе чекає довге життя, почесі та велика слава. Вона приведе тебе до вігвамів багатьох жінок, гарних жінок, але вона ніколи не приведе тебе до більшого кохання, аніж кохання Пасук.

І я збагнув, що жінка говорить правду. Та мене пойняла нестями, і я пошпурих геть тугу калитку й почав присягатися, що мій шлях теж дійшов свого кінця. Але втомлені очі Пасук налилися слізьми, й вона сказала:

— Ситка Чарлі завше чесний був над усіх чоловіків і ніколи не зраджував свого слова. Невже він забув про те нині, що заходився казати марні слова біля Оленячого переходу? Невже він не пам'ятає про людей з Сорокової Милі, які віддали йому свій найтривніший харч і найвиборніших собак? Завше Пасук пишалася своїм чоловіком. То нехай же він устане, прив'яже свої лижви й рушить у дорогу, щоб вона й далі ним пишалася.

І коли вона захолола в моїх руках, я встав, відшукав тугу калитку, і прив'язав свої лижви, і подався, хилитаючись, далі, бо коліна мої ослабли, і в голові мені наморочилось, і у вухах стугоніло, і в очах блимало. В уяві моїй ожили давні хлопчачі мандрівки. Я сидів на потлачі біля казанів, ущерть наповнених, і співав разом з усім гуртом пісні, і танцював під співи чоловіків та дівчат і бумкіт моржових тулумбасів. І Пасук тримала мене за руку, і йшла зі мною поряд. Коли я вкладався спати, вона мене будила. Коли я затинаявся й падав, вона мене підводила. Коли я збочував у глибокий сніг, вона мене виводила на дорогу. Отак я й чвалав, наче людина без тями й без розуму, що бачить чудернацькі видива, зачмеливши вином голову, і дочвалав до місії Гейне на березі моря.

Ситка Чарлі відкинув поли намета. Був полудень. На півдні, ледь одірвавшись від похмурого перевалу Гендерсона, повиснув холодний диск сонця. Обабіч нього сяяли оманливі сонця. Повітря було заткане морозними блискітками. А попереду, біля снігової дороги, сидів укритий памороззю вовкодав і, підвівши до неба свій довгастих писок, тужно вив.